

ЩОДО ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ

М. І. Яременко, аспірант*
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана»

Розглянуто сучасні проблеми сільськогосподарської кооперації в Україні. Проаналізовано проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів.

Постановка проблеми. Кооперативний рух на селі, разом із зміцненням фермерства та крупнотоварного приватного виробництва, може і має стати важливим фундаментом структурної перебудови сільського господарства. Однак існує ряд економіко-правових та соціальних умов, які не дають можливості для розвитку кооперації, що й стимулює їх подальші дослідження.

*Науковий керівник – к. е. н., професор М. М. Коцупатрий

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний вклад у розвиток кооперативної ідеї зробили відомі вчені економісти та юристи: О. Чайнов, М. Туган-Барановський, М. Кондратьєв, А. Мудрик, В. Зіновчук, Л. Молдаван, М. Малік, Г. Черевко, В. Алопій, В. Гончаренко, О. Онищенко, П. Саблук, В. Семчик та інші.

Мета та методика дослідження сучасних проблем. Метою дослідження є узагальнення характеристика існуючих проблем, що постають перед сільськогосподарськими виробничими та обслуговуючими кооперативами за допомогою загальнонаукових методів такого дослідження.

Вклад основного матеріалу. Українська кооперація має 147-річну історію. Перше кооперативне товариство було створене в 1866 р. в Харкові. Успіхи кооперації того часу пояснювалися тим, що серед засновників і популяризаторів кооперативної ідеї були імена найавторитетніших на той час провідників української громади, таких як В. Антонович, М. Драгоманов, С. Подолинський [5].

Кооперація завжди в тій чи іншій формі була притаманна сільському господарству, що зумовлено переважно складним і особливим характером сільськогосподарської праці на землі, практичною потребою селянської співпраці. За часів незалежної України відродження реальних кооперативних відносин в аграрному секторі було розпочато з прийняттям Верховною Радою України в 1997 р. Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [2], а у 2003 – Закону України «Про кооперацію» [1], які відкрили широкі можливості для сільськогосподарських товаровиробників у створенні кооперативів. Чому ж така форма господарювання, як сільськогосподарські кооперативи, не розвивається у нашій країні?

Однією з головних причин можна назвати соціальний та економічний занепад села. В пострадянський період відокремлення розвитку агропромислового виробництва від розвитку соціальної сфери сільських територій призвели до деградації села. Так, сільськогосподарські підприємства, що раніше опікувалися розвитком об'єктів соціальної інфраструктури на закріплених за ними сільських територіях, здебільшого передали їх у комунальну власність, і з огляду на незадовільний економічний стан, не могли більше фінансувати соціальну сферу села [4].

Ряд економічних та політичних факторів спричинили кризу у сільському господарстві. Як наслідок – почався відтік працездатного сільського населення до великих міст. Поодинокі високопродуктивні сільськогосподарські підприємства невзможі відродити українське село, яке після розвалу колгоспів зазнало економічного та соціального

занепаду. Не кажучи вже про одноосібні селянські господарства. Отримавши землі у користування, але не маючи відповідного технічного забезпечення, господарі-одноосібники не могли забезпечити її ефективного використання. На заваді стоїть брак ринків збуту та відсутність фінансування для розвитку.

Як свідчить досвід, ефективна господарська діяльність будь-яких організаційно-правових структур можлива лише при достатньому їх нормативному й правовому забезпеченні. На думку Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України, для успішної діяльності сільськогосподарських кооперативів сформовано достатнє нормативно-правове поле[6]. Ми вважаємо, що це не зовсім так, адже існуючі нормативно-правові акти часто суперечать одні з одним, а подекуди формують нові бар'єри для розвитку сільськогосподарських кооперативів.

У 2012 р. Міністр аграрної політики та продовольства Микола Присяжнюк презентував Стратегію соціально-економічного розвитку сільських територій «Рідне село». Основні положення ініціативи зорієнтовані на створення сільськогосподарських кооперативів та підтримку державою дрібних і середніх товаровиробників. Основним принципом ініціативи «Рідне село» є принцип сільськогосподарської кооперації. Кооперативний рух серед дрібних і середніх виробників є одним із дієвих європейських інструментів сталого розвитку. Тому проект «Рідне село» передбачає перенесення фокусу державної підтримки на середнього товарного та дрібнотоварного виробника – на того, хто є основою продовольчої безпеки країни. Тобто держава підтримуватиме саме середній клас на селі. Через систему кооперації дрібний виробник зможе отримати державну підтримку, донорську допомогу та доступ до кредитних ресурсів. На словах підтримку пообіцяли усім дрібним і невеликим виробникам, навіть тим, хто працює на 20–30 сотках або утримує одну корову.

Кооперативні ідеї стали своєрідними передвиборчими гаслами, у Верховній Раді України було внесено ряд законопроектів, які мали б активізувати діяльність сільськогосподарських кооперативів, однак особливих змін, які б вплинули на розвиток сільськогосподарської кооперації, не відбулося. Навіть зміни, що були внесені до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» не мали системного підходу і не повною мірою вирішили існуючі проблеми, лише закріпили за обслуговуючими кооперативами статус неприбуткових організацій. Аналізуючи даний закон стає зрозумілим, що держава допускає лише розвиток обслуговуючої кооперації і не бачить майбутнього для виробничих кооперативів. Таку думку підтримує й

Інститут стратегічних досліджень, в його аналітичній записці «Щодо першочергових напрямів підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні» зазначено, що виробничий кооператив є юридичною особою, яка створюється громадянами з метою здійснення господарської діяльності на засадах підприємництва. Однак, неможливість використання найманої праці, що передбачено кооперативними принципами, є основною причиною зниження кількості виробничих сільськогосподарських кооперативів. Як наслідок, такому кооперативу важко реагувати на ринкову кон'юнктуру, зменшуючи чисельність працівників при низькому попиту та наймаючи додаткову робочу силу при зростанні ринку. Врешті, сільськогосподарський виробничий кооператив позбавляється перспектив подальшого існування і, як правило, або припиняє свою діяльність, або відбувається його реорганізація у певний вид господарського товариства [6].

Перспективи розвитку існують у сільськогосподарській обслуговуючій кооперації, яка є ключовим механізмом самоорганізації сільських товаровиробників, захисту невеликих селянських, фермерських господарств від недобросовісних посередницьких структур та залежності від них [3].

Основними проблемами функціонування і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є наступні:

- низький рівень державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації;
- подвійне оподаткування обслуговуючих кооперативів;
- низький рівень професійних знань управлінського персоналу обслуговуючого кооперативу щодо цілей і мети створення, особливостей оподаткування та господарської діяльності об'єднання, шляхів подальшого розвитку кооперативу через відсутність спеціалізованої підготовки фахівців у цій сфері у системі вищої освіти;
- нерозвиненість споживчої кооперації та відсутність її підтримки з боку Центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки), що не сприяє відродженню і зміцненню споживчих товариств, захисту інтересів її членів і сільського населення;
- нерозвиненість кредитної кооперації, розвиток якої в Україні стримують відсутність загальнодержавної системи гарантування вкладів членів кредитних спілок (як це має місце щодо вкладників банків); відсутність нормативно-правових та інституційних умов розвитку фінансової інфраструктури ринку кредитної кооперації; недостатність реальних механізмів захисту прав членів кредитних спілок, що є одночасно їх власниками та клієнтами. Хоча саме

кооперативна система фінансово-кредитної взаємодопомоги, яка належить селянам, повинна стати фінансовою основою їх розвитку[6].

Висновки. Аналізуючи проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської кооперації, передусім обслуговуючої, ми вважаємо, що не можна забувати й про виробничу. Адже феномен сільськогосподарської кооперації полягає в тому, що вона має подвійну природу. З одного боку, це економічна структура – підприємство, що виконує певні бізнесові функції, керуючись економічними інтересами своїх клієнтів-власників; з іншого боку кооператив – це соціальне утворення, де ті, хто кооперуються, мають соціальний захист, разом задовольняючи свої економічні інтереси. Хоча існуючі економіко–правові умови не дають можливості для активного розвитку кооперації, з часом організаційна структура сільського господарства буде змінюватися, але головне, щоб такі зміни створювали сприятливі умови для зваженого, добровільного вибору такої форми господарювання.

Список використаних джерел

1. «Про кооперацію»: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087/IV.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1087-15/print1330794431531457>
2. «Про сільськогосподарську кооперацію»: Закон України від 17 липня 1997 р № 469/97 – ВР.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр/print1330794431531457>
3. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація : Словник-довідник / За ред. Р. Я. Корінця, М. П. Гриценка, М. Й. Маліка. – Львів : НВФ «Українські технології», 2010. – 160 с.
4. Левкович У. Р. Сучасні проблеми сільського господарства та шляхи їх подолання / У. Р. Левкович, Л. А. Яремко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.6 – С. 327–329.
5. Малік М. Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2010. – №12. – С. 103–108.
6. Щодо першочергових напрямів підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні: Аналітична записка Національного Інституту стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/817/>